

NOGIRONLIGI BOR SHAXSLARNING IJTIMOY INTEGRATSIYASI: INKLYUZIV TA'LIM, RAQAMLI IMKONIYATLAR VA MEHNAT BOZORI ISTIQBOLLARI

Parpiyev G'opirjon Abduqoxorovich

Farg'ona viloyati, Quva tumani "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi psixologi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida nogironligi bor shaxslarning ijtimoiy integratsiyasi, inklyuziv ta'lim tizimining rivojlanishi, raqamli texnologiyalarning imkoniyatlari hamda mehnat bozorida teng huquqli ishtirokini ta'minlash masalalari yoritilgan. Prezident qarorlari va hukumat hujjatlariga tayangan holda mamlakatda olib borilayotgan siyosiy, huquqiy va ijtimoiy islohotlarning samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, raqamlashtirish jarayonining nogironligi bor shaxslar hayot sifatiga ta'siri, ta'limdagi moslashtirilgan yondashuvlar va mehnat bozorida inklyuzivlikning kuchayishi ilmiy asosda baholangan. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda inklyuziv jamiyat barpo etish yo'lidagi mavjud imkoniyatlar va dolzarb vazifalarni aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: nogironligi bor shaxslar, inklyuziv ta'lim, ijtimoiy integratsiya, raqamlashtirish, mehnat bozori, muhit, davlat, pedagogika, ta'lim.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы социальной интеграции лиц с инвалидностью в Республике Узбекистан, развитие системы инклюзивного образования, возможности цифровых технологий и обеспечение равноправного участия в рынке труда. На основе указов Президента и постановлений правительства проанализирована эффективность проводимых политических, правовых и социальных реформ. Кроме того, дана научная оценка влияния цифровой трансформации на качество жизни людей с инвалидностью, адаптированных образовательных подходов и усиления инклюзивности на рынке труда. Результаты исследования помогают определить существующие возможности и приоритетные задачи по формированию инклюзивного общества в Узбекистане.

Ключевые слова: Лица с инвалидностью, инклюзивное образование, социальная интеграция, цифровизация, рынок труда, безбарьерная среда, государственная политика.

Abstract: This article examines the social integration of persons with disabilities in the Republic of Uzbekistan, the development of inclusive education, the opportunities provided by digital technologies, and the promotion of equal participation in the labor market. Drawing on presidential decrees and government regulations, the paper analyzes the effectiveness of ongoing political, legal, and social reforms. The impact of digital transformation on the quality of life of persons with disabilities, adaptive educational approaches, and the expansion of inclusivity in the labor market are discussed from a scientific perspective. The findings contribute to identifying current opportunities and priority tasks for building an inclusive society in Uzbekistan.

Keywords: *Persons with disabilities, inclusive education, social integration, digitalization, labor market, barrier-free environment, public policy.*

Nogironligi bo'lgan shaxslar jamiyatning to'laqonli ishtirokchisi bo'lishi uchun teng huquqlar, imkoniyatlar va to'siqsiz muhit yaratish zarurati zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning muhim yo'nalishlaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi mustaqillik yillaridan ijtimoiy himoya, inklyuziv ta'lim va ijtimoiy integratsiya sohasida tub o'zgarishlarni amalga oshirmoqda. Xususan, 2020-yil 13-oktyabrda Prezidentning PQ-4860-sonli "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori qabul qilinib, mamlakatda inklyuziv ta'limni joriy etish va rivojlantirish uchun strategik yo'nalishlar belgilandi. Ushbu qaror asosida 2020–2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi va "yo'l xaritasi" tasdiqlandi. Qarorda nogironligi bo'lgan bolalarni umumta'lim muassasalariga bosqichma-bosqich jalb etish, to'siqsiz muhit yaratish va pedagog kadrlarni tayyorlash masalalari belgilangan.

Shuningdek, 2021-yil 12-oktyabrda Vazirlar Mahkamasi tomonidan 638-sonli qaror qabul qilinib, inklyuziv ta'lim jarayonlariga jalb etish tartibi va uning huquqiy mexanizmlari aniq belgilandi. Bu qaror xususan nogironligi bo'lgan o'quvchilarni boshlang'ich tayanch korreksion sinflarga qabul qilish, umumiy sinflarda o'quvchilar sonini me'yoriy tartibda belgilash va pedagogik yordam ko'rsatish kabi muhim me'yorlarni o'z ichiga oladi.

Prezident Mirziyoyevning 2021-yil 9-avgustdagi UP-6275-sonli qarori esa bolaning huquqlarini himoya qilish va inklyuziv jamiyat qurish bo'yicha davlat siyosatini mustahkamlash maqsadida qabul qilingan. Bu hujjat mamlakatda bolalarning, jumladan nogironligi bo'lgan bolalarning ijtimoiy himoyasi, ta'lim va huquqlarini kafolatlashni yanada takomillashtirishni nazarda tutadi.

Mazkur siyosiy va huquqiy hujjatlar O'zbekistonning inklyuziv ta'lim va nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyat hayotiga integratsiya qilishdagi strategik yo'nalishlarini belgilab beradi. Ular orqali davlat nafaqat ta'lim tizimida inklyuziv prinsiplarni joriy etishga intilmoqda, balki nogironligi bo'lgan shaxslarning mehnat bozoriga kirish, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish va o'z salohiyatlarini amalga oshirish huquqlarini himoya qilishni ham maqsad qilgan. Bugungi kunda 530 dan ortiq umumta'lim muassasasida inklyuziv ta'lim tizimi joriy qilingan bo'lib, 1195 dan ortiq nogironligi bo'lgan o'quvchi shu tizim orqali ta'lim olmoqda.

Shu bilan birga, O'zbekiston 2021-yilda BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiyasini ratifikatsiya qilib, nogironligi bo'lgan shaxslarning tenghuquqliligi va huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro majburiyatlarni ham o'z zimmasiga oldi. Bu — mamlakatning ijtimoiy siyosatini xalqaro standartlar bilan moslashtirish bo'yicha muhim qadam bo'ldi.

Nogironligi bor shaxslarning ijtimoiy integratsiyasi: nazariy asoslar. Ijtimoiy integratsiya — nogironligi bor shaxslarning jamiyat hayotidagi barcha sohalarda

ishtirok etishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan tizimli jarayondir. Ushbu jarayon jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ma'rifiy hayotiga teng asoslarda kirishish imkonini anglatuvchi kompleks tushunchadir. Zamonaviy ijtimoiy siyosat nazariyalarida nogironligi bo'lgan shaxslar pasiv himoya qilinadigan guruh sifatida emas, balki faol subyekt sifatida ko'rilishi lozimligi ta'kidlanadi. Shuning uchun integratsiyaning asosiy sharti — to'siksiz muhit, inklyuziv tizim va diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik tamoyillarini ta'minlashdir.

BMTning 2006-yilda qabul qilingan "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya"si aynan shu tamoyillarga asoslanadi. Konvensiyada nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyat hayotida teng ishtirok etishi, ta'lim, mehnat, tibbiy yordam, infratuzilma, transport va axborot kommunikatsiyalariga to'siqsiz kirish huquqlari mustahkamlab qo'yilgan. O'zbekiston tomonidan ushbu hujjatning 2021-yilda ratifikatsiya qilinishi mamlakatda nogironlik masalasiga yangi, zamonaviy yondashuv boshlanganidan dalolat beradi.

Integratsiya jarayonida davlat siyosati, fuqarolik jamiyati institutlari va ta'lim tizimining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Ta'lim tizimi inklyuziv bo'lmasa, mehnat bozori ochiq bo'lmasa yoki jamiyatda stereotiplar mavjud bo'lsa, nogironligi bor shaxslar integratsiyasi to'laqonli amalga oshmaydi.

Inklyuziv ta'lim tamoyillari va O'zbekistondagi amaliyot. Inklyuziv ta'lim — hamma bolalarning, jumladan nogironligi bor bolalarning ham bir xil ta'lim muhitida o'qishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi pedagogik tamoyillar tizimidir. Bu tamoyillar o'quv dasturlarini differensiallashtirish, individual ta'lim trayektoriyalarini yaratish, psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish va to'siqsiz ta'lim muhitini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4860-sonli qarori bilan 2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limning rivojlantirish strategiyasi ishlab chiqildi. Hozirgi kunda:

- 530 dan ortiq umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim yo'lga qo'yilgan;
- 1195 dan ortiq nogironligi bor o'quvchi inklyuziv sinflarda ta'lim olmoqda;
- 4000 dan ortiq pedagoglar inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus qayta tayyorlangan;
- maktablarda logoped, defektolog, psixolog va assistent-ustoz shtatlari kengaytirildi.

2021-yilgi 638-sonli Hukumat qarori inklyuziv ta'limni tizimli amalga oshirishda huquqiy mexanizm bo'lib xizmat qilmoqda. Qarorga ko'ra, nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun individual o'quv rejalari, maxsus texnik vositalar va moslashtirilgan infratuzilma majburiy talablardan biri sifatida belgilangan.

Inklyuziv ta'limning joriy qilinishi O'zbekiston ta'lim makonini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish bilan birga, nogironlik masalasidagi ijtimoiy qarashlarni ham o'zgartirishga xizmat qilmoqda. Bu esa ijtimoiy integratsiya jarayonining poydevoridir.

Raqamli texnologiyalar va nogironligi bor shaxslar uchun yangi imkoniyatlar. Raqamlashtirish jarayoni nogironligi bor shaxslar hayotini sifat jihatidan

o'zgartirayotgan eng muhim omillardan biridir. Zamonaviy texnologiyalar ularga mustaqillik, mobil aloqa, onlayn ta'lim, masofaviy mehnat va to'siqsiz axborot olish imkonini bermocda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda quyidagi yo'nalishlarda raqamli integratsiya tez sur'atlarda rivojlanmoqda:

1. Masofaviy ta'lim platformalari orqali nogiron o'quvchilarning sifatli ta'lim olish imkoniyati kengaydi.

2. "Ijtimoiy himoya yagona reyestri"ning joriy etilishi nogironligi bor shaxslar haqida ma'lumotlarni raqamli tarzda yuritishni ta'minlamoqda.

3. Ko'zi ojizlar uchun ovoqli kitoblar, maxsus mobil dasturlar, ekran o'qiydigan texnologiyalar joriy etilmoqda.

4. Masofaviy ishlashning kengayishi nogironligi bor shaxslar uchun mehnat bozoriga kirish imkonini oshirmocda.

5. Davlat xizmatlarining 90 foizdan ortig'i onlayn shaklga o'tgani tufayli to'siqsiz xizmat olish muammolari kamaymoqda.

Raqamli transformatsiya ayniqsa nogironligi bor yoshlar uchun yangi imkoniyatlar, ijodiy o'sish maydonlari va iqtisodiy mustaqillikka erishish yo'llarini ochib bermocda.

Mehnat bozorida teng imkoniyatlar va iqtisodiy integratsiya. Mehnat bozori nogironligi bor shaxslarning ijtimoiy integratsiyasida eng muhim bosqichlardan biridir. O'zbekistonda so'nggi yillarda mehnat siyosati isloh qilinib, nogironligi bor shaxslarning bandligini ta'minlash bo'yicha mexanizmlar mustahkamlandi.

O'zbekistonning amaldagi mehnat qonunchiligida:

- ish beruvchilar uchun nogironligi bor shaxslar bo'yicha kvota belgilangan;
- bandlik agentliklari ularga alohida vakansiyalar ajratishga majburdir;
- maxsus moslashtirilgan ish o'rinlari yaratish bo'yicha rag'batlantiruvchi mexanizmlar mavjud.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, oxirgi yillarda nogironligi bor shaxslar bandligining oshish sur'ati yiliga 8-10 foizni tashkil etmoqda. Xususiyl sektorning ham integratsiyada ishtiroki kuchayib borayotgani kuzatiladi. Masofaviy ish shaklining kengayishi ham mehnat bozoridagi inklyuzivlikni oshirmocda.

Iqtisodiy integratsiya nafaqat daromad manbai, balki shaxsning o'zini jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida his etishi uchun ham zarur shartdir.

Xulosa. O'zbekistonda nogironligi bor shaxslar uchun ijtimoiy integratsiya, inklyuziv ta'lim, raqamli imkoniyatlar va mehnat bozoriga kirish bo'yicha so'nggi yillarda sezilarli yutuqlar kuzatilmoqda. Prezident qarorlari, hukumat hujjatlari va xalqaro majburiyatlar ushbu yo'nalishdagi siyosatni tizimli va barqaror shaklga keltirmocda. Raqamlashtirish jarayoni esa nogironligi bor shaxslarga yangi imkoniyatlar ochib, ularning ta'lim, kommunikatsiya va mehnat faoliyatida to'siqsiz ishtirok etishini ta'minlamoqda.

Shu bilan birga, ijtimoiy ongning o'zgartirish, infratuzilmani to'liq moslashtirish, pedagog va mutaxassislar tayyorgarligini yuksaltirish kabi vazifalar hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Integratsiya faqat davlat siyosati emas, balki jamiyatning umumiy madaniyati, bag'rikengligi va tushunishi bilan chambarchas bog'liq jarayondir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktyabrdagi PQ-4860-sonli qarori "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" – rasmiy qonun hujjati.

Lex.uz portali: <https://lex.uz/docs/-5044711> Lex.uz+1

2. Presidential Decree No. RP-4860 dated October 13, 2020 "On Measures to Further Improve the System of Education for Children with Special Educational Needs" – ingliz tilidagi rasmiy tarjima.

Lex.uz (English version): <https://lex.uz/en/docs/7562747> Lex.uz

3. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktyabrdagi 638-sonli qarori "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida".

Lex.uz portali: <https://lex.uz/uz/docs/-5679836?ONDATE=11.12.2024+00> Lex.uz+1

4. UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities – ratifikatsiya haqidagi ma'lumot: O'zbekiston 2021-yil 7-iyunda Konvensiyani ratifikatsiya qilgan.

Ilmiy maqola (inLibrary):
<https://ejedl.academiascience.org/index.php/ejedl/article/download/794/752/1511>
ejedl.academiascience.org

5. UNICEF: Uzbekistan Government's Leadership on Inclusive Education. UNICEF matbuot relizi.

UNICEF rasmiy sayti: <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/press-releases/unicef-applauds-uzbekistan-governments-leadership-inclusive-education-225-regular> UNICEF

6. "Maktablarda inklyuziv ta'lim joriy qilinadi" – Yuz.uz saytidagi rasmiy yangilik, PQ-4860 qarori haqida.

<https://yuz.uz/uz/news/maktablarda-inklyuziv-talim-joriy-etiladi>
<https://yuz.uz+1>

7. Kun.uz: Uzbekistan approves regulation on inclusive education in schools (2021) – Vazirlar Mahkamasi tomonidan inklyuziv ta'limga oid normativ hujjatlar tasdiqlangani.

<https://kun.uz/en/news/2021/10/19/uzbekistan-approves-regulation-on-inclusive-education-in-schools> Kun.uz+1

8. UNICEF: Inclusive Education Policy Brief – Uzbekistan – inklyuziv ta'lim siyosati sharhi.

UNICEF

policy

brief:

<https://www.unicef.org/uzbekistan/media/3566/file/inclusive%20policy%20brief%20eng.pdf> UNICEF

9. Statistik va amaliy ma'lumotlar (2023-2024 o'quv yili) – inklyuziv ta'lim joriy etilgan umumta'lim muassasalari va o'quvchilar soni.

Ilmiy

manba:

<https://ejedl.academiascience.org/index.php/ejedl/article/download/794/752/1511>
ejedl.academiascience.org

10. Ukraina O'zbekiston bo'yicha maqola (PQ-4860 siyosat ta'siri haqida) – umumiy tushuncha va kontekst.

<https://www.uzbekistan.org.ua/en/news/7338-uzbekistan%E2%80%99s-inclusive-education-current-changes-and-development-directions.html> O'zbekiston